

Sanastontutkimuksemme skandinaavisia näköaloja

Studier i nordisk filologi 58. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1971. 331 s.

Suomen ruotsalaismurteiden sanakirjan päätoimittaja professori Olav Ahlbäck täytti 60 vuotta 28. 3. 1971. Ansioituneen puheenjohtajansa ja julkaisusarjansa *Studier i nordisk filologi* toimittajan kunniaaksi julkaisi Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors juhlaakirjan; sen ovat toimittaneet Lars Huldén ja Carl-Eric Thors. Tabula gratulatoria osoittaa, että Olav Ahlbäckin elämäntyötä arvostetaan laa-

jalti sekä Suomessa että Ruotsissa. Sama ilmenee myös kirjan sisällysluettelosta: kirjoittajia on 26, näistä ruotsinmaalaisia tutkijoita yhdeksän, suomenruotsalaisia kahdeksan, suomalaisia fennistejä tai fennougristeja yhdeksän. Professori Ahlbäckin ansiothän ulottuvat myös suomen kielen alueelle. Mm. Erkki Itkonen mainitsee kirjoituksessaan kiitollisena sen arvokkaan avun, minkä esim. Suomen kielen etymologisen sanakirjan toimittajat ovat häneltä saaneet.

Nimistöntutkimuksella on kirjassa näkyvä sija. Lennart Elmevik käsittelee kahta vermlantilaista järvenimeä, Åke Granlund porvoolaista *Hornhattulaa*, Lars Huldén eteläpohjalaista *Slottea*. Viljo Nisilän aiheena ovat vanhan karjalaisen suku- ja paikannimistön ruotsalaisperäiset ammatinnimet, esim. sellaiset kuin *Hukari*, *Kippari*, *Konkari*, *Lotsari*, *Parkkari*, *Rännäri*, *Sorvari*, *Viskari*, *Huovi*, *Kemppi*, *Munkki*, *Puonti*, *Ravantti*, *Talsi*. Hänellä on runsaasti poimintoja 1500- ja 1600-luvun asiakirjoista, ja ilmeisesti varsin monien suomalaisten nimien takana ovatkin esim. Viipurin kulkeutuneet ruotsalaiset ammattilaiset. Pertti Virtaranta valaisee isojokelaisen *Töni*-pesyeen syntyä kirjoituksessaan »En namngrupp vid den finsksvenska språkgränsen». Hän yhdistää etymologisesti määriteosat esim. nimissä *Tön(n)ijärvi*, *Töden Jerfwi* (1712), *Töni Måssa*, *Töyrinkeidas* ja *Töyränneva* sekä palauttaa ne, hämäläis-satakuntalaiseen nimiainekseen ja osaksi myös läheisten ruotsalaismurteiden äännekehitykseen nojautuen, lähtömuotoon **tööden* (mon. gen. sanasta *työ*); **Töödenjärvi* on siis tyyppiä *Suodenniemi*.

Olav Ahlbäckin tutkijantyötä heijastelee se, että kirjassa yleensäkin on sanastontutkimusta runsaasti. Suomen kielen tutkijain aiheiksi tarjoutuvat tässä yhteydessä luonnostaan skandinaaviset lainasanamme — tai sellaisiksi mainitut. Lauri Hakulinen epäilee *suuttua*-sanana skandinaavista etymologiaa ja osoittaa, että kyseessä on *suu*-sanana johdos. Verbin merkityksistä vanhan kirjasuomen ja murteiden

'kyllästyä' on vanhempi kuin yleiskielen 'vihastua'. Merkityksen kehitystä Hakulinen perustelee sillä, (1) että 'suuttua' on attraktiokeskus (Sperber), joka vetää puoleensa uusia tuoreita ilmauksia, (2) että *suuttua* on eräänlainen eufemismi ja (3) että *suuttu-* on foneettisesti ehkä tunnut sujuvammalta kuin kolmitavuiset *vihastu-*, *kiukustu-* yms.

Erkki Itkosen aiheena ovat lainasanat *raitis* ja *tiuhta*. Edellisessä on tapahtunut sarjasiirtymä $\delta : t > t : tt$, kuten vanhan kirjasuomen, lapin ja skandinaavisten asujen perusteella voidaan päätellä. Suomen *tiuhta* voidaan selittää germaaniseksi lainaksi; lähtömuoto olisi **stifta*, jossa siis ims. kielille outo *ft*-yhtymä on substituoitu *uhtilla*. Suomen *vauhti*-sanaa on arveltu alkuperältään deskriptiiviseksi, mutta Lauri Posti selittää sen *faartti*-sanan (< ruotsin *fart*) rinnakkaislainaksi; sanan *fautti*, *vautti*, *vauhti* lähtömuodoksi sopivia asuja on Suomen ruotsalaismurteissa.

Terho Itkonen on kirjoittanut 19-sivuisen artikkelin »Om ett svenskt lånord i Nylands finska folkhäl». Pelkkä *yöri* (~ *ööri*, *yöli*; esim. Nurmijärvi »Maa jäi *yöriin*», viljelemättä) tuskin ansaitsisi näin laajaa huomiota, vaikka se on etymologialtaan kiintoisa: se palautuu ruotsin sanaan *öde*, joka puolestaan on samaa juurta kuin vanha lainasana *autio* (< germ. **aupia*). Kirjoittaja onkin syventynyt perifeerisen murrensanan selvittelyssä lainasanojemme ajoitukseen ynnä keskeiseen äännehistorialliseen problematiikkaan. Hän valaisee runsain esimerkein $t : \delta$ -vaihtelun edustusta ja esittää käsityksensä lainojen $\delta:n$ ja »hämäläisen $l:n$ » suhteesta. Vokalismin (esim. ruotsalaismurteiden $\delta:n$, $\delta:n$ ja $\bar{e}:n$ edustumisen Uudenmaan suomalaismurteissa) selvitelyssä kirjoittaja havaitsee joukon uusia ongelmia, jotka odottavat järjestelmällistä tutkimusta.

Aulis J. Joki osoittaa, että asetermi *tikari* on omalaatuinen sanakirjasana: sen mainitsee jo Schroderus, mutta vasta 1890-luvulla se pääsee kirjakieleen — ja murteisiin! *Tikaria* vanhempia ovat il-

meisesti sen synonyymit *takari* (Herra Martti, Kollanius) ja *tikaveitsi* (Herra Martti, Ljungo Tuomaanpoika), joiden kontaminaatioksi *tikari* voisi selittyä. Mahdollista on myös, että se on aikansa sotilasslangia: **tika* (< *tikaveitsi*) + *ri*.

Trokata ja *trokari* ovat Reino Peltolan mukaan espanjalais- t. portugalilaisperäisiä kulkusanoja, jotka yleensä ovat tarkoitaneet vaihtokaupan harjoittamista, harjoittajaa. Rannikkomme ruotsalaismurteiden välityksellä ne ovat saaneet sijansa myös suomen kielessä. Kietolain vallitessa 'vaihtokaupasta' tuli sitten Suomessa 'salakauppaa' ja *trokauksesta* nimenomaan spriin salakauppaan liittyvä termi.

Kansatiedettä edustaa Olav Ahlbäckin juhla kirjassa Kustaa Vilkun 25-sivuinen, runsaasti kuvitettu »*Vårskidor, ett bidrag till åkerplöjningens historia*». Kirjan muusta sisällöstä mainittakoon vielä kaksi yleisluonteista kirjoitusta: Karl-Hampus Dahlstedtin laajennettu virkaanastujaisesityelmä »*Språkvetenskapen och samhället*» (29 sivua) ja Kurt Zilliacuksen »*Nya vägar för dialektologin*».

Jaakko Sivula